

iz Tolminskih Raven in Stadorja, kjer jim večji del dostopa iz doline skrajša osebno vozilo. Nekaj manj kot 20 odstotkov obiskovalcev pa uporablja najbolj zahtevne poti, v tem primeru v smeri Črna prst-Razor-Krn, kjer poteka tudi Slovenska transverzala. Nekoliko več obiskovalcev prihaja iz smeri Krn in Stador, odhaja pa proti Bohinju.

Analiza kraja stalnega bivališča je potrdila nacionalno pomembnost tega prostora kot dela Julijskih Alp, saj je le 37 odstotkov obiskovalcev kočje iz širše Tolminske. Iz drugih delov Slovenije je kar 53 odstotkov, 7 odstotkov je tujcev, le dober odstotek obiskovalcev pa je iz drugih republik bivše Jugoslavije.

Podatek o 71 -odstotni pripadnosti obiskovalcev Planinski zvezi Slovenije (PZS) kaže na velik vpliv te organizacije v naših Alpah. V nečlanih so zajeti tudi tujci, ki pa so zvečina člani svojih planinskih organizacij.

Iz analize obiska kočje na Planini Razor je mogoče povzeti naslednje:

Zaradi svoje lege in vključitve v sistem transverzalnih poti je kočja na planini Razor izrazito nacionalnega pomena, saj je kar 63 odstotkov obiskovalcev doma zunaj Tolminske. Zaradi tega domnevamo, da so rezultati analize obiska v tem prostoru več ali manj značilni tudi za preostali alpski prostor pri nas.

Rezultati prikazujejo zakonitosti letnih in mesečnih obiskov v tem delu Julijskih Alp. Ker se obisk funkcijsko povečuje in se bo predvidoma tudi v prihodnje, lahko pričakujemo, da bodo tu v prihodnje konflikti še izrazitejši.

Evidentiran je bil velik vpliv, ki ga imajo nacio-

nalne transverzale na povečan obisk v prostoru. Velik sezonski obisk naših gora v poletnih mesecih je že znan in kulminira v avgustu s kar 39 odstotkov vseh obiskovalcev.

Zelo velik del obiskovalcev (v našem primeru prek 60 odstotkov) uporablja za dostop in se-stop najlažje poti in »dokler se da« z osebnim vozilom, zelo majhen del pa najtežje popotniške poti (pod 20 odstotkov). Ker je kar 71 odstotkov vseh obiskovalcev članov PZ Slovenije, je vpliv te organizacije na dogajanje v alpskem prostoru nedvomno velik. Zato nosi seveda tudi veliko odgovornost. Zaradi tega se mora v bodoče vse bolj povezovati z drugimi mejnimi strokami in organizacijami, ki jih zastopajo (kmetijstvo, gozdarstvo, TNP, etnologi, ekologi), ter skupaj z njimi reševati probleme alpskega in predalpskega prostora.

Viri

Kozorog, E., 1991: Gorniške dejavnosti v porečju Tolminke, oddano gradivo za etnološki zbornik, Tolmin.

Rovšček, Ž., 1985: Koča na Pl. Razor, PV 1985/2, PZS Lj.

Uršič, H., 1948: Koča na planini Razor, PV 1948/10, PZS, Lj.

Uršič, H., 1965: Soška podružnica SPD, PV 1956/11, PZSLj.

Zupane, O., 1975: Naše planinstvo, Tolminski zbornik, str. 473-477.

- 1948-1990: Vpisne knjige kočje na planini Razor, Pokrajinski arhiv, Nova Gorica.

PRAVA OPREMA ZA UGODNO SMUKO

TELEMARK JE SPET V MODI

DEJAN OGRINEC

»Telemark« je smučanje, ki prebivalcem zahodne poloble ponuja nekaj novega, modernega, privlačnega. Tudi prezentacija na tržišču daje telemarku pridih svežine in starožitne lepote, rahel pobeg iz sedanosti v zgodovino smučanja.

To ni nič drugačen način smučanja kot tisto že pred dobrimi sto leti znano gibanje pozimi v Skandinaviji. V poznem 19. stoletju se je v okolici kraja Morgedal, pokrajina Telemark, z njim ukvarjal danes najbolj znani **Sondre Norheim**. Teleslog je razvijal, dokler ni na tekmovanju v smučarskih skokih v Oslu iz gledalcev izvalil glasno občudovanje: ne samo s svojim 28-metrskim skokom, ampak tudi z elegantnim zavojem, ki so ga kasneje poimenovali »telemark-garland«. Ta način zavoja je bil za tedanja opremo ena izmed najbolj uporabnih variant

zavijanja s prosto peto. V tem je srž razlike med današnjo alpsko in tako imenovano tehniko »free-heel« (tehnika smučanja s prosto se dvigajočo peto). Tedaj so imeli še ravne lesene smuči brez stranskega loka.

NORDIJSKO IN ALPSKO SMUČANJE

V položaju telemarka si lahko obremenil smučko v sprednjem položaju in s tem dosegel učinek ene same dolge smuči s stranskim lokom (ki ga vidimo, če smučko pogledamo od zgoraj).

Drugi pomemben prispevek k tej norveški šoli je dal raziskovalec **Fridtjof Nansen**. Leta 1888 je končal 500 kilometrov dolgo potovanje okoli južne Grenlandije in leta 1890 izdal knjigo o tej ekspediciji. To je bila prva širše sprejeta knjiga o smučarski tehniki, razvoju in filozofiji smučanja.

S telemark opremo po strmih grapah (Foto: Dejan Ogrinec)

Kot zanimivost naj povem, da je mož po imenu **J. A. Thorenson**, imenovan »Snowshoe«, prenašal več kot 20 let pošto iz Kalifornije v Nevado (ZDA) po rudarskih poljih. Skupna teža njegovih hrastovih smučí in pošte na njegovem hrbtu je včasih presegala 50 kilogramov.

Kasneje je prišlo do razpotja med »norveškim« in »alpskim« smučanjem, vzroki pa so bili tehnične narave. Alpske države osrednje Evrope so bile namreč odvisne od smučarskih enot za varovanje meja. Može so potrebovali smučarsko tehniko za strma pobočja, ožje grape in s snegom pokrita skalnata gorovja. Potrebovali so tehniko smučanja z manjšimi, bolj kontroliranimi zavoji.

DOVOLJ VELIKA IZBIRA

»Oče« kasneje bolj popularne tehnike je bil Avstrijec **Mathias Zdarskv**, ki je postal pozoren na okovje. Okovje »norveške« tehnike je podobno današnjim običajnim tekaškim vezem z jeklenico spredaj (podobno okovje kot pri smučarskih skokih), okovje »alpske« pa je bilo podobno današnjim turnim vezem: točka premikanja - »vrtenja« je namreč pred prsti na nogah. Ta razlika je povzročila iskanje drugačne rešitve zavijanja in zaustavljanja. Približno do leta 1940 se je uporabljal telemark za ture po »gorindol« terenih, »arlberg« pa samo za smučanje navzdol («arlberg« je nekakšen predhodnik »kristijanije«).

V petdesetih letih se je smučanje dokončno razdelilo na »alpsko« in »nordijsko« po zaslugi iznajdbe okovja »cubcos«. Predhodnik današ-

njega okovja je omogočil in povzročil smučanje ob vlečnicah na urejenih smučarskih progah. S tem je bila storjena krivica osnovnemu smislu smučanja - gibanju po zasneženi pokrajini. Okoli leta 1970 pa so Američani spet »odkrili« telemark, saj je ta tehnika omogočala več stabilnosti pri smučanju z njihovo opremo za smučarske teke in pohode v naravo (backcountry). Vrnili so se k tehniki, o kateri eni pravijo, da je edino pravo smučanje, drugi pa, da bi morala ostati v zgodovini smučanja, kamor sodi.

Sprva so se s telemarkom začeli ukvarjati bolj za zabavo. Kmalu pa so začeli prirejati tudi tekmovanja v telemark tehniki smučanja. Odzvali so se izdelovalci športne opreme in na trg poslali novo-staro opremo. Plastične tekaške smučí so opremili z aluminijastimi robniki, jih začeli izdelovati širše, čevlji pa so postali višji in trši. Vzporedno s tem so tudi turni smučarji in gorniki začeli množično posegati po tej opremi, tako da sta si kmalu stala z ramo ob rami smučarja s popolnoma različno smučarsko opremo, in sicer na istem terenu: na urejenih smučiščih, zunaj smučarskih prog, v gorah.

Že nekaj let izdeluje za zahteven zahodni trg Alpina iz Žirov različne tipe čevljev, namenjene za teke zunaj smučin, za turne pohode in tudi za lažje telemark smučanje. S tem nam je odločitev, da se tako preizkušamo in odkrijemo nove terene, bistveno bližja in cenejša kot kupovati v tujini. (Ne želim delati reklame v nekdanjem slogu »domače je najboljše, pa vseeno, kakšno je«. Tovarna Alpina izdeluje res dobre čevlje.) Tudi do smučí se je dalo priti pri nas, saj je Elan izdeloval turne smučí BC, model »tour expedition«. Do pravih smučí lahko pridemo tudi prek »Emona-commerca«, ki uvaža in prodaja smučí firme Atomic. Menda se dobijo tudi smučí firme Dnamic in pri Dassa šport smučí firme Spalding. Če pa so (in kako) dosegli prave telemark smučí, se pozanimajte sami.

Današnja oprema ni več sestavljena iz težkih lesenih smučí s privitymi kovinskimi robniki in težkim okovjem ter okornih usnjenih čevljev. Oprema je postala bistveno lažja, »hitrejša« in tehnično boljša. Razlike so seveda v tem, za kakšen namen naj bi jo uporabljali; za različne ture namreč uporabljamo različne vrste smučí in čevljev.

SMUČI ZA RAZLIČNE NAMENE

Preden se odločimo, kakšne smučí bomo kupili, pogledjmo nekaj osnovnih podrobnosti smučí.

Verjetno nekateri smučarji že vedo, da potrebuje smuča za zavijanje stranski lok: smuča je ožja v sredini kot pri konici in koncu. S pritiskom teže telesa na rob smučí sredina smučí pritisne na sneg in tvori ukrivljenost - lok smučí.

Vijuganje po podih pod Triglavom (Foto: Urška Wagger)

Poznamo dva osnovna tipa konkavnega loka pod sredino, centrom smuči, alpski in nordijski. Nordijski tip ima večji, višji in trši lok. S tem tvorijo smuči tako imenovan »žep za mažo«, drsimo pa s sprednjim in zadnjim delom drsne ploskve. Alpske in »crosscountrv« smuči z alpskim lokom pa prenašajo težo prek celotne spodnje površine smuči. S pravšnjim alpskim lokom dobimo učinek »vračanja« od zavoja v zavoj. Ta lok pod smučo je nižji, mehkejši in brez »žepa za mažo«.

»Mehkejše« smuči zavijejo lažje, posebno v mehkem snegu, manj stabilnosti in manjši občutek, da »držijo«, pa dobimo v trdem snegu. »Trše« smuči se obnašajo obratno: dobro držijo na trdem snegu, so pa bolj utrujajoče za vožnjo in počasnejše v celcu.

Vložki iz kovine, lesene sredice, steklena vlakna in torzijski vložki prispevajo k večji trdnosti smuči. Torzijska trdnost je v določeni meri potrebna, če bomo s temi smučmi več smučali. Takšne smuči bolje držijo v trdem snegu in vlečejo čistejši lok v skorjastem ali mehkem snegu.

V osnovi poznamo tri vrste turnih nordijskih smuči (backcountrv v angleščini): lahke, brez robnikov, za potovanja po zasneženih poteh, poljanah in gozdovih na večje razdalje, turne smuči z robniki in nordijskim lokom, namenjene za spreminjajoč se teren ali ture z večjimi tovori na ramenih, za težak in grob sneg, in telemark smuči z robniki za pravo »tele- smučanje« na urejenih progah, zunaj prog ali v gorah.

DOLŽINA, GLAVNI IN STRANSKI LOK

Lahke turne tekaške smuči z nordijskim lokom in brez robnikov so hitrejše, saj se na ravninah ne nabira led na robnikih, pa tudi lažje so.

Morajo imeti popolnoma pravi lok glede na vašo težo in stranski lok vsaj 8 do 10 milimetrov. Glede glavnega loka pa naj bi se odločili enako kot pri tekaških smučeh. Za ture zunaj smučin naj bi bile smuči v sredini široke vsaj 50 mm. Ožje so prenerodne in labilne v mehkem snegu. Takšne smuči z dobro torzijsko stabilnostjo nam nudijo pri spustih stabilnost tudi brez robnikov. Če se pa odločate za takšne smuči, ki jih ni treba mazati, naj bodo žepki (ribja luska) vsekani notri, ne pa navzven. Žepki naj ne bodo višji od ravnine smuči. V mrzlem, suhem snegu žrtvujete »drsnost« in »zavijalnost«. Bolj so take smuči uporabne v toplejših razmerah, mokrem snegu in temperaturah okoli 0°C; žepki pa sicer nekoliko motijo, ker smuči ne drsijo enakomerno in včasih ostro reagirajo s »cukanjem« med spustom.

Trše, širše turne smuči z robniki in nordijskim lokom so prava izbira za daljše pohode (dodaten teža na ramenih), na katerih so različne vrste snega in različne strmine. Tak tip smuči bo tudi uporaben za normalen vsakdan pri smučanju ob vlečnicah. Služiti morajo enako dobro pri drsenju kot pri spustu. Imajo naj 8 do 12 mm stranskega loka, širino 55 mm v sredini, torzijsko trdnost za stabilnost v vseh vrstah snega. So malo težje in dosegljive v izvedbi, ki jih ni treba mazati.

Prave »telemark« turne smuči naj bi imele alpski spodnji lok. S tem žrtvujemo drsnost pri vzpenjanju, kadar so namazane (vosek, kliester) ali natakneni »psi«. Imajo različne trdnosti. Izberemo jih na podlagi osebnega občutka in glede na tip snega, po katerem naj bi največ smučali. Imeti morajo 12 do 20 mm stranskega loka, širino pri konici smuči pa vsaj 68 mm. Tele smuči izdelujejo v širini od 80 mm. Bistveno je, da imajo dovolj velik stranski lok, saj nam s tem vlečejo lepši zavoj. Za trd sneg pa priporočam vsaj 60 mm širine pod čevljem.

Dolžina smuči je odvisna od tipa smuči: lahke turne smuči naj bodo dolge kot telesna višina plus 25 cm, za ture v globokem snegu ali z večjimi bremenami toliko kot višina plus 30 cm, za strme, daljše grape ali za na smučišča pa toliko kot višina plus 20 cm.

ČEVLJI IN OKOVJE

Čevlji se - podobno kot smuči - delijo na tri osnovne tipe. Moramo si jih izbrati zelo skrbno: topli naj bodo (usnjeni so boljše kot plastični), robustni in morebiti še dodatno podloženi. Priporočljiva je uporaba gamaš ali tako imenovanih super gamaš. Slednje nam pokrijejo čevlje kompletno in tako dobimo edino pravo zaščito pred mokroto (firma Berghaus model »veti«, firma Lowe »super gaisers«, Salewa itd.). Taki gamaši so zelo koristni, saj še tako kvalitetno usnje prej ko slej začne vpijati. Ves dan, ko hodimo, čevlje prepogibamo, stiskamo in spet stiskamo. Usnje čevlja začne delovati podobno kot gobica za pomivanje: ko se stisne, gre vlaga ven, ko se raztegne, pa spet vpija.

Ločimo lahke čevlje BC, težje BC, čevlje telemark in visoko kvalitetne čevlje telemark za urejena smučišča. Veliko uporabljajo plastiko pri ojačitvah, še vedno pa velja, da je usnje najboljšo. Čevlji se morajo upogibati pri vzponu in dati dovolj opore pri spustu. V mrzlem okolju morajo ostati prijetni in mehki, dihati morajo v mrzlem in toplem, v naravi pa se v vseh teh pogojih odlično obnese le usnjen čevljev. Drugačne zahteve so pa pri čevljih za na smučišča. Tam zahtevamo trdnost in oporo, čevljev pa ne upogibamo preveč. Plastika tukaj odlično služi. Pričakujte pa pri takih čevljih, da so utrujajoči za vzpone ali drsenje.

Poznamo tri vrste okovja: za tekaške smuči (pri nas 75 mm nordic norm), »cable« (za tekaške smuči in z jekleno zanko spredaj) in nov, verjetno najperspektivnejši »NNN-BC«. Pri sistemu za tekaške smuči se namreč dogaja, da majhne konice na okovju, ki spodaj držijo čevljev, povzročajo težave na čevljih. Vse sile pri teku, zavijanju in dvigovanju pete prenašajo na čevljev te tri majhne točke. Ko si sčasoma uničimo luknjice v čevlju, si lahko pomagamo le še z jekleno pentljo spredaj. Resda s tem pridobimo torzijsko trdnost pri spustih, otrdi in skrajša pa nam »hod« čevlja med vzponi. Čevlji za ta tip okovja morajo imeti luknice v kovinski plošči na čevlju, za katero pa poskrbite, da vam ne zarjavi.

Glede na te težave je zanimiva nova varianta okovja, ki jo je razvila skandinavska Roteffela skupaj z našo Alpino. Okovje je modificirano in močnejša varianta tekaške vezi NNN. Prodajajo ga pod imenom NNN-backcountry. Ta kompromis sploh ni tako slab, kot je sprva videti. Vendar pazite na pravi izbor pri barvi gumic v okovju! Črna barva je za hojo, teke in drsenje

in je najmehkejša. Modra gumica je srednje trda. Omogoča zavijanje v boljšem snegu. Najtrša, za smučanje in telemarkanje pa je zelena barve. Tudi glede cene in dosegljivosti pri nas priporočam, da posežete po tem okovju.

VAŽNA JE SKRBNJA IZBIRA

Pravi nordijski smučar naj bi imel več vrst opreme: osnovno tekaško opremo za trening teka na smučeh, lažjo turno opremo in kombinacijo za pravi telemark. Okovje naj bi bilo čimbolj skupno za vse, tako da so možne kombinacije. Moj osebni predlog za nakup čevljev (Alpina), če šele začnate, bi bil: model BC 3000 (2000), BC 1000 (NNN 100), NNN 140 ali NNN 320. Če pa že imate opremo z okovjem 75 mm in ustrezne čevlje, pa dokupite čevlje model Bergen za turne pohode in lažje spuste ter morebiti v tujini kupite prave telemark čevlje (priporočam Asolo-extrem, Merrel-classic).

Ko kupujete boljše telemark čevlje, naj imajo prišit podplat, ne lepljenega. Okovje za tekaške smuči ali z jekleno zanko spredaj naj bo močno, iz duraluminija, da vas kje globoko v gorah ne pusti na cedilu. (Marsikdaj bi bila v tem primeru vrnitev peš v dolino zelo težka. Kar pomislite: celca nad kolena - ali pa južnega snega, ki nima dna. V takem peš? Nemogoče!)

Nekateri alpinisti uporabljajo poseben vložek firme chouinard v kombinaciji z okovjem za tekaške smuči in zanko, s katerim lahko hodimo in opravljamo lažje spuste. Plastične gojarje lahko uporabljamo za vzpon, plezanje in obenem za pristop. Vložek omogoča vrtenje in gibanje čevlja kljub njegovi trdoti.

Palice so različno dolge. Za hojo, tek in vzpone nam služijo daljše, višje, pri spustu pa potrebujemo enako dolge kot pri alpskem smučanju. Zložljive palice ugodijo obema zahtevama. Odlično se obnesejo tudi pri daljših prečenjih pobočij, kjer si jih raztegnemo na različne dolžine, pač glede na potrebo. Spodnja palica je pri prečenju dosti daljša kot zgornja. V zahodni Evropi prodajajo zložljive palice posebej za telemark. Raztegnejo se do dolžine 150 do 160 cm. Dovolj dobre se pa dobe tudi pri nas (Elanove so v redu, firme DSI pa ne!).

(Nadaljevanje prihodnjic)

Narodni park okoli Makaluja

Že kar precej številnim narodnim parkom in zaščitenim območjem se bo zdaj v Nepalju pridružil novo območje, narodni park Makalu-Barun. Kot predvidevajo načrti, naj bi novi narodni park na zahodu mejil na Narodni park Sagarmata, na vzhodu na Arun in na severu na tibetansko mejo, medtem ko južna meja še ni natančno določena. Novi park bo meril nekako 1500 kvadratnih kilometrov. Ker neposredno mejil na narodni park Sagarmata, bo naravovarstveno območje v senci Sagarmate, Lotseja in Makaluja zdaj merilo kar približno 2700 kvadratnih kilometrov. Prav gotovo bodo številne redke živalske vrste, tudi snežni leopard, v teh predelih našle dokaj varno zatočišče.